

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

*І. Костирко, д.е.н., С. Тимофіїв, ст. III курсу економічного факультету
Львівський національний аграрний університет*

Ключові слова: соціальна інфраструктура, підприємництво, трудові ресурси, інвестиції.
Key words: social infrastructure, enterprise, manpower, investment.

The analysis of influence of social infrastructure development's level on the efficiency of economic organization functioning in the agrarian sector of economy is presented in this article. The possible sources of financing of village social sphere development programs are offered.

Постановка проблеми. Реформування економіки України й ринкові трансформації аграрного сектора змінили відносини власності у сільському господарстві, уклад життя сільського населення, його соціально-демографічну та статусно-професійну структури. Будь-які рішення в політичній сфері, спрямовані на зміну економічних і правових відносин, впливають на суспільні відносини й на ефективність функціонування виробництва.

Повільні темпи реформування та недостатня ефективність впровадження окремих заходів зумовили виникнення кризових явищ в аграрній сфері національного господарства. Низька якість життя у сільській місцевості спричиняють міграцію населення в міста та за кордон у пошуках заробітку. Якщо ситуація не зміниться впродовж найближчого часу, то аграрна сфера ризикує втратити значну частину трудових ресурсів. Проблема потребує негайного вирішення за рахунок впровадження дієвих рішень, одним з яких може бути формування стимулів і мотиваційних механізмів через розвиток соціальної інфраструктури в селі як об'єктивної умови для якісного відтворення робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення сільської соціальної інфраструктури присвячено багато наукових праць, зокрема економістів П. Т. Саблука [6], І. В. Прокопи [4], О. Ф. Гнибіденка [2] та ін. Учені відзначають, що розвиток ринкової економіки в аграрному секторі безпосередньо залежить від розвитку сільських територій.

Попри це, недостатньо вивченими залишаються питання реформування соціальної інфраструктури сільських територій в умовах відходу держави від достатньої фінансової допомоги селу й низької ефективності аграрного виробництва, пошуку шляхів фінансування таких програм.

Загальновідомо, що на сьогодні стан соціальної сфери села, зокрема соціальної інфраструктури як її невід'ємної складової, є незадовільним, не відповідає вимогам часу й потребам розвитку сільськогосподарського виробництва [1; 3].

Більшість дослідників вважає, що основні завдання розвитку сільських територій полягають у розбудові інфраструктурних об'єктів як необхідної умови забезпечення збереження трудового потенціалу й розвитку підприємництва на селі [1; 2; 5].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз впливу рівня розвитку соціальної інфраструктури на ефективність функціонування підприємств у аграрному секторі економіки, а також вивчення можливих джерел фінансування програм із розвитку соціальної інфраструктури села.

Об'єктом дослідження є соціальна інфраструктура сільських територій, суб'єктами – підприємництво в аграрній сфері, держава як регулятор економічних відносин та сільське населення як потенційні трудові ресурси аграрних підприємств.

Предметом дослідження є перспективи зростання ефективності функціонування підприємництва в аграрному секторі економіки за рахунок розбудови соціальної інфраструктури сільських населених пунктів.

Виклад основного матеріалу. Соціальна інфраструктура – блок об'єднаних у підгалузі підприємств, організацій та установ невиконавчої сфери, управління якими повинно ґрунтуватися на програмно-цільовому принципі фінансування, а також наданні дотацій, субсидій, субвенцій, кредитів для активізації розвитку підприємницької діяльності та створення нових робочих місць [2; 4].

Сучасна соціальна інфраструктура сільських територій є наслідком процесів трансформації економічної системи України від адміністративно-командної до ринкової. У сільській місцевості досить низьким залишається рівень життя: постачання води, газифікація, телефонізація, забезпечення

каналізаційними комунікаціями тощо, проблемною є ситуація із забезпеченням якісного медичного обслуговування, функціонуванням культурно-побутового сектора тощо. Наприклад, у сільських населених пунктах Львівської області кількість закладів клубного типу впродовж 2000–2007 рр. скоротилася на 1% [7]. Спостерігається значна міграція працездатного населення з сільських населених пунктів у міста, де комфортність проживання і можливість матеріально себе забезпечити – значно вищі.

Підприємствам аграрної галузі не вистачає кадрів, передусім висококваліфікованих. За таких умов кількість штатних працівників зводиться до мінімуму, необхідного для нормального функціонування підприємства, і нерідко на одного працівника припадає виконання декількох функцій, що відтак, впливає на якість виконання ним своїх обов'язків. Погіршується ефективність ведення господарської діяльності, зокрема виробничих одиниць, що в сукупності призводить до загального зниження рівня рентабельності галузі сільського господарства у контексті національної економіки.

Подальше ускладнення економічної ситуації в цій сфері призводить до закриття неприбуткових виробництв і нових хвиль міграції сільського населення. Утворюється замкнуте коло, ключовим елементом якого є трудові ресурси, а саме бажання ними реалізувати свою здатність до праці в аграрній сфері.

В умовах економічного зростання в аграрному секторі, яке спостерігається з 2000 р., у власників сільськогосподарських підприємств з'явилися стимули до підвищення ефективності функціонування своїх фірм для забезпечення зростання прибутковості від здійснюваної діяльності й посилення стійкості в конкурентному середовищі. На нашу думку, одним із способів, за допомогою якого можна вирішити цю проблему, є формування мотиваційних механізмів до підвищення продуктивності праці трудовими ресурсами через вкладання підприємцями частини прибутку у розбудову й розвиток соціальної інфраструктури, яка відповідає вимогам виробництва і здатна ефективно задовольняти потреби сільського населення – працівників конкретного підприємства.

Розвиток соціальної інфраструктури передбачає створення й фінансову підтримку закладів культури, освіти, охорони здоров'я, розбудову житлово-комунального комплексу тощо. Завдяки соціальній діяльності підприємства, спрямованій на поліпшення умов праці й відпочинку, забезпечення своїх працівників житлом, організацією освітнього та виховного процесу їхніх дітей тощо, відбуватиметься зацікавлення працівників у результатах власної діяльності. Трудові ресурси ретельніше ставитимуться і докладатимуть більше зусиль до виконання своїх обов'язків, усвідомлюючи, що від результативності їхньої праці залежить те, в яких умовах проживатимуть вони й їхні родини. Тут важливу роль відіграє психологічний аспект, оскільки люди підсвідомо сприйматимуть виробничий процес уже як працю на власне, а не чуже (власника підприємства) благо, що, зазвичай, спостерігається в сучасних умовах.

Важливу роль у стимулюванні працівників відіграє забезпечення власним житлом. Особливо це питання актуальне для молодих спеціалістів – випускників ВНЗ, які тільки-но починають трудову діяльність і не мають у розпорядженні достатньо коштів, які дозволили б задовольнити цю потребу. У разі надання житла за місцем праці підприємство водночас вирішує питання соціального захисту своїх кадрів і досягає ефекту, коли у довготерміновій перспективі працівник бачитиме можливість покращання якості власного проживання через зростання ефективності функціонування фірми-працедавця. Завдяки дії такого мотиваційного механізму трудові ресурси докладатимуть максимум зусиль для забезпечення розвитку й успіху підприємства.

Створення мережі культурних закладів у сільській місцевості дасть змогу суттєво покращити якість відтворення робочої сили, отже, збільшити продуктивність праці.

Особливу роль у розбудові соціальної інфраструктури відіграє організація шкіл і дитсадків. З одного боку, якщо батьки переконані, що під час їхньої відсутності вдома впродовж робочого дня діти перебувають під надійною опікою вихователів і шкільних педагогів, вони зможуть чітко зосередитися на виконанні наданих їм обов'язків, забезпечуючи, таким чином, у декілька разів вищу продуктивність власної праці. З іншого боку, підприємство у такий спосіб формує для себе майбутній резерв трудових ресурсів.

Отже, за вкладання коштів у соціальну інфраструктуру одержуватиметься віддача з боку трудових ресурсів, яка забезпечить окупність витрат на соціальні заходи, призведе до зростання рентабельності виробництва й посилення його стійкості в умовах конкурентного ринку. Належний стан соціальної інфраструктури, який відповідає вимогам сучасності, дає змогу підвищити

продуктивність людського капіталу в декілька разів, опосередковано забезпечуючи збільшення обсягів товарного виробництва та покращання якості продукції, що виробляється. Крім того, розвинута соціальна інфраструктура вимагає залучення додаткової кількості трудових ресурсів для її обслуговування, що забезпечить створення нових робочих місць у сільській місцевості.

На сучасному етапі велика кількість аграрних підприємств працюють на збитковому рівні або з мінімальними прибутками [7]. Згідно з даними Держкомстату України (див. табл.), виробництва, які 2007 р. були збитковими, становлять майже 30% від загальної кількості. Середня рентабельність сільськогосподарського виробництва за цей рік становила 15,6% і є вищою, ніж у попередні роки, але зовсім недостатньою в сучасних умовах господарювання.

Застарілість матеріально-технічної бази, відсутність інноваційних рішень і відповідно низька продуктивність праці роблять вітчизняну сільськогосподарську продукцію неконкурентоспроможною на європейських ринках, що вкрай негативно для України в умовах вступу до СОТ. Через нестачу коштів у розпорядженні виробникам важко фінансувати власне виробництво, не кажучи вже про розвиток прилеглих територій.

Таблиця

Фінансові результати діяльності малих підприємств аграрного сектора економіки України за 2007 р.

Категорія підприємства залежно від фінансового результату	До загальної кількості підприємств, %	Фінансовий результат, млн грн
Підприємства, які одержали прибуток	70,4	995,9
Підприємства збиткові	29,6	750,9
Загальний фінансовий результат від діяльності	245,0	

За підрахунками фахівців, для зростання соціальної інфраструктури українського села бодай до рівня країн Східної Європи потрібно близько 40 млрд грн [8]. Мобілізувати такий обсяг коштів на потреби сільськогосподарських підприємств здатні фінансово-кредитні установи через надання позик. Проте, зважаючи на особливості праці в аграрному секторі, зокрема на значну перерву в часі між вкладанням коштів і одержанням прибутку, та наявність великої кількості ризиків, кредити мають бути довгостроковими і надаватися на пільговій основі, тобто за зниженими відсотковими ставками.

Іншим вагомим джерелом фінансування програм із розвитку соціальної інфраструктури є інвестиції. Інвесторами є зацікавлені фізичні та юридичні особи-резиденти, а також окремі громадяни, організації чи інші економічні суб'єкти іноземних держав. До речі, діяльність останніх у сфері інвестування АПК набуває розвитку, на що вказують дані рисунка [8]. Проте за такого варіанта існує ризик перетікання капіталу за кордон, тобто вивезення з країни частини прибутку замість подальшого вкладання у розвиток національної економіки, зокрема в аграрну галузь.

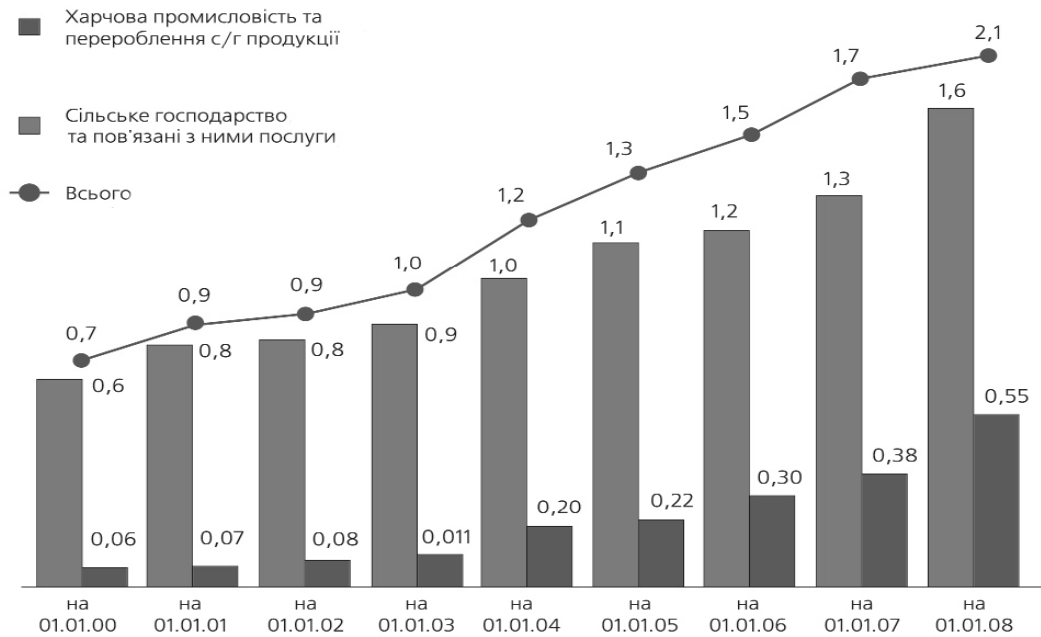

Рис. Прямі іноземні інвестиції

в галузі агропромислового комплексу України (млрд дол. США).

Однією з перешкод ефективній діяльності вітчизняних інвесторів є недосконалість законодавчої бази, відсутність посиленої уваги до цього питання з боку відповідних органів управлінського апарату. Стимулювання інвестиційної діяльності – одне з першочергових завдань органів державного управління. На законодавчому рівні потрібно розробити нормативно-правові акти, які б заохочували вкладання фінансових ресурсів у соціальну інфраструктуру сільського господарства, а завданням виконавчої влади має бути організація та контроль за здійсненням процесу інвестування.

Перспективним є залучення коштів із тих сфер національного господарства, які перебувають на вищому рівні економічного розвитку, ніж на сьогодні АПК, мають достатній обсяг фінансових ресурсів, які можна використати як внутрішні інвестиції. Наприклад, одним із стабільних джерел залучення інвестиційних коштів можуть стати ресурси галузі роздрібної торгівлі, зокрема кошти великих торговельних мереж.

На сьогодні сектор економіки, що займається посередницьким продажем, концентрує великий обсяг фінансових ресурсів. Згідно з даними Державного комітету статистики України, обсяги обороту роздрібної торгівлі впродовж січня-червня 2008 р. становили 199679,3 млн грн, і щороку вони зростають майже на 30% [7].

У такій ситуації необхідне часткове втручання держави, яка впровадженням доцільніших для цього випадку економічних стимулів (пільгове оподаткування, безкоштовна реклама, інформаційна підтримка тощо) повинна сприяти перерозподілу частини доходу фірм, які мають достатньо фінансової потужності, на користь АПК як важливої сфери національного господарства. Кошти, мобілізовані у розпорядження підприємців аграрного сектора, слугуватимуть фінансовою основою розбудови соціальної інфраструктури сільських територій зусиллями фірм цієї галузі.

Висновки. Сучасні умови господарювання вимагають якісно нових підходів до вирішення проблем розвитку підприємницької діяльності. Важливим чинником розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки є розбудова сільськогосподарськими підприємствами соціальної інфраструктури прилеглих територій.

Розвинута соціальна інфраструктура створює передумови для формування у трудових ресурсів мотиваційних механізмів, які забезпечать підвищення продуктивності здійснюваної ними праці та покращання якості їхніх виробничих зусиль, відтак має опосередкований вплив на ефективність функціонування виробництва загалом.

Розбудову соціальної інфраструктури підприємствами треба здійснювати за рахунок як власних, так і залучених коштів. Вагомими джерелами мобілізації коштів на такі цілі є кредитні

ресурси й тимчасово вільні фінансові ресурси, зосереджені у сферах національного господарства, які перебувають на високому рівні економічного розвитку.

Держава в особі органів законодавчої та виконавчої влади повинна сприяти вкладанню аграрними підприємствами коштів у розвиток соціальної інфраструктури сільських територій.

Бібліографічний список

1. Аграрна праця та соціальний розвиток села / за ред. О. А. Бугуцького. – К., 1996. – 302 с.
2. Гнибіденко І. Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення / І. Ф. Гнибіденко. – РВПС. – К., 2003. – 54 с.
3. Малік М. Підприємництво в контексті розвитку сільських територій / М. Малік // Теорія і практика розвитку АПК : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 19–20 вересня 2006 року. – Львів, 2006. – Т. 1. – С. 217–222.
4. Прокопа І. В. Виробнича сфера села і сільське життєве середовище / І. В. Прокопа. – К. : Інститут економіки, 2001. – 119 с.
5. Дрозд І. Особливості розвитку сільських територій в умовах ринку // І. Дрозд, О. Гайдучик // Теорія і практика розвитку АПК : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 19–20 вересня 2006 року. – Львів, 2006. – Т. 1. – С. 259–261.
6. Саблук П. Т. Аграрна реформа як умова соціально-економічного розвитку сільських територій / П. Т. Саблук. – Економіка АПК. – № 10. – 2003. – С. 151–157.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистику України. – www.ukrstat.gov.ua.
8. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. – <http://minagro.gov.ua>